

ЛОГІКО-СМИСЛОВА МОДЕЛЬ РАЦІОНАЛЬНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

У статті наведено результати дослідження щодо теоретико-методологічних та практичних аспектів розроблення стратегічної моделі раціонального землекористування із застосуванням методу SWOT-аналізу. Представлена SWOT-матриця суб'єкта господарювання на землі та побудована логіко-смыслова схема SWOT-аналізу раціонального сільськогосподарського землекористування. Проаналізовані соціально-економічні параметри, що характеризують розвиток землекористування. Поставлені основні завдання, що мають бути враховані в концепції формування аграрної політики.

Ключові слова: земельні ресурси; суб'єкти господарювання на землі; сільськогосподарське землекористування; SWOT-аналіз; управління землекористуванням; стратегія використання сильних сторін землекористування; стратегічний розвиток.

Постановка проблеми. Сьогодні широке застосування та розвиток SWOT-аналізу зумовлюються тим, що стратегічне управління пов'язане з великими обсягами інформації, яку потрібно збирати, обробляти, аналізувати, використовувати, а відтак виникає потреба пошуку, розробки та впровадження методів організації такої роботи. В умовах рецесії сільськогосподарського землекористування суб'єкти господарювання на землі повинні переосмислити існуючі традиційні концепції розвитку сільськогосподарського землекористування, розкрити переваги та недоліки, виявити сильні та слабкі сторони, які потребують особливої уваги та зусиль з боку суб'єкта господарювання на землі.

У цьому зв'язку метою проведення SWOT-аналізу є не лише дослідження сильних та слабких сторін, а зосередження на тих із них, які можуть стати ключовими факторами успіху чи провалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Вирішенню теоретико-методологічних та прикладних аспектів раціонального землекористування на засадах SWOT-аналізу присвячено праці вітчизняних учених: В. В. Горлачука [10], М. В. Мозгової [4], М. Й. Балаж [5], Ш. Іббагуліна [6].

Загальну методику проведення SWOT-аналізу досить широко викладено в зарубіжних виданнях А. Томпсона, А. Стрікланда [14], Е. Філдса, Х. Макмілана, М. Тампі [13].

Виділення раніше невирішених частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на значний доробок щодо проблематики моделі раціонального землекористування, у науковій літературі досі не сформульовано єдиного підходу щодо теоретико-методологічних та практичних аспектів розробки стратегічної моделі

раціонального землекористування на засадах SWOT-аналізу.

Отже, актуальність зазначеної проблематики в сучасних умовах та її недостатнє вивчення й необхідність розробки дієвих науково обґрунтованих пропозицій щодо формування матриці SWOT-аналізу суб'єктів господарювання на землі зумовили вибір теми дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є узагальнення та розвиток теоретико-методологічних засад управління раціональним землекористуванням на засадах врахування SWOT-аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. За допомогою SWOT-аналізу, який набув останнім часом значного поширення в дослідженні господарської діяльності бізнес-процесів, оцінюється вихідний стан суб'єкта господарювання на землі, незадіяні ресурси підвищення її продуктивності та ефективності господарської діяльності, у результаті чого вся наявна інформація систематизується для того, щоб зрозуміти, чого бракує для прийняття та виконання маркетингових програм відповідно землекористування [7, с. 133].

У цілому SWOT-аналіз можна уявити як: сильні сторони й можливості – це активи, а слабкі сторони й загрози – пасиви об'єкта планування.

Принцип SWOT-аналізу полягає в тому, щоб схилити сильні сторони до спільної діяльності людей, які б могли підсилити слабкі сторони й послабити, або звести нанівець загрози об'єкта планування.

Методологію SWOT-аналізу було розроблено в середині XX століття для знаходження та прийняття обґрунтованих рішень на підприємствах, що стали діяти в умовах динамічного конкурентного середовища. Результати SWOT-аналізу дали можливість поєднати важливі внутрішні якісні характеристики орга-

нізації (сильні та слабкі сторони) із результатами досліджень зовнішніх умов (можливості та загрози). Як відомо, завжди будь-яка довгострокова програма пов'язана з об'єктивними ризиками, а SWOT-аналіз і має застосовуватися для того, щоб їх зменшити. З урахуванням цього має бути розроблено таку стратегію досягнення майбутнього, яка максимально адаптована до умов місцевого (регіонального) розвитку з урахуванням зовнішніх чинників впливу на це майбутнє. SWOT-аналіз допомагає з'ясувати, яка зі стра-

тегій розвитку на тлі наявних сильних і слабких сторін є найбільш сприйнятливою для ефективного й дієвого реагування на зміни в зовнішньому середовищі та використання сприятливих шансів і мінімізації наявних ризиків.

Для проведення SWOT-аналізу заповнюється матриця, що складається з чотирьох блоків (табл. 1), у яких фіксуються сильні й слабкі сторони, загрози та можливості землекористування.

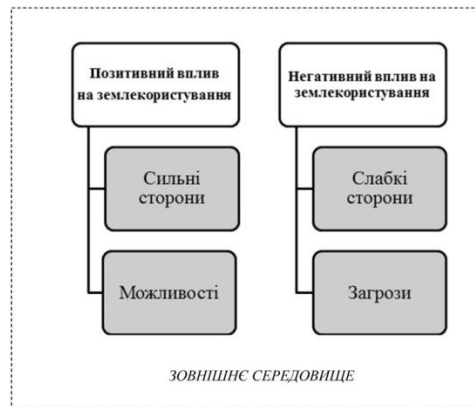

Рис. 1. SWOT-матриця суб'єкта господарювання на землі

При цьому розробляється така стратегія використання сильних сторін землекористування, щоб отримати віддачу можливостей, які склались. Стратегія повинна ґрунтуватися на тому, щоб за рахунок можливостей, які виникли, подолати слабкі сторони та загрози землекористування.

Відповідно до цього, можливості теж мають своїм завданням використати шанс, щоб підсилити слабкі сторони та ліквідувати загрози.

Отже, SWOT-аналіз дає змогу виявити ті сильні та слабкі сторони землекористування, які потребують найбільшої уваги й зусиль із боку суб'єкта господарювання на землі.

Перед початком SWOT-аналізу комплексно зосереджуються на ймовірних загрозах і можливостях, що постають перед суб'єктом господарювання на землі. Після цього з'ясовують, які загрози є більш імовірними і які ризики вони здатні спричинити. Саме вони потребують найбільшої уваги та концентрації зусиль задля їх усунення.

Нижче представлено матрицю SWOT-аналізу, що дозволяє з'ясувати сильні та слабкі сторони в землекористуванні, його потенційні можливості й загрози, які дають змогу науково обґрунтувати стан поточної ситуації та можливі тенденції її розвитку в майбутньому, на основі чого розробляється стратегія подальшого розвитку землекористування.

Сильні сторони:

- синергетичний ефект від взаємодії економічної, екологічної та соціальної сфер;
- заходи з підвищення родючості ґрунтів, її відновлення;
- органічне землеробство;
- розширення посівів багаторічних трав;
- охорона й захист ґрунтів;
- автоматизоване ведення державного земельного кадастру;

– дієвий державний контроль за використанням та охороною земель;

– моніторинг земель;

– інвестиційна привабливість сільського господарства;

– збереження та примноження флори й фауни;

– еколого-ландшафтна організація сільських територій;

– впровадження в дію науково-технічних та технологічних досягнень;

– консервація деградованих сільгоспугідь;

– контроль з боку державних органів за дотриманням чинного законодавства;

– оптимізація землекористування шляхом установлення економіко-екологічних співвідношень;

– концентрація та консолідація землекористувань сільгосппризначення;

– створення продовольчих кластерів;

– фінансування заходів з охорони земель;

– державна підтримка сільського господарства за рахунок дотацій;

– державне регулювання землекористування;

– екологічнобезпечне виробництво;

– дотримання екологічних нормативів антропогенного навантаження на земельні ресурси;

– мінімальний обробіток ґрунту;

– інвестиційна діяльність у розвиток сільського господарства;

– агрохімічна паспортизація земель сільгосппризначення;

– наявність екологічних паспортів земельних ділянок та ін.

Слабкі сторони:

– напружена екологічна ситуація;

– змитість, засоленість, заболоченість, перезволоженість ґрунтів;

- ресурсовитратне виробництво;
- порушення біологічної рівноваги в природі;
- відсутність науково обґрунтованого планування;
- застарілі дані щодо оцінки земель;
- відсутність ґрунтоохоронних заходів;
- незбалансоване співвідношення угідь;
- відсутність перспективного планування земель;
- зниження продуктивності сільгоспугідь;
- безпідставне переведення земель в інші категорії;
- нерациональне використання земельних ресурсів;
- обмежений доступ до ринків збуту;
- недосконала інформація про стан управління землекористуванням;
- відсутність розвитку автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру;
- незадовільне бюджетне фінансування заходів із землеустрою;
- недосконалість державного управління землекористуванням;
- надмірна розораність ґрунтового покриву;
- відсутність виваженої стратегії розвитку землекористування.

Можливості:

- стратегічне управління землекористуванням;
- виробництво високоякісних продуктів харчування;
- екологічна збалансованість аграрного виробництва;
- дотримання норм екологічної безпеки;
- використання рослинних решток у ролі добрив;
- оптимізація структури посівних площ сільськогосподарських культур;
- удосконалення законодавчої та нормативної бази;
- створення сприятливих умов для сталого розвитку;
- економічне стимулювання раціонального землекористування;
- підвищення рівня суспільної свідомості з питань використання й охорони земель;
- упровадження дієвої системи інформування населення;
- підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- інтеграція ресурсо-виробничого потенціалу;
- штрафні санкції за забруднення ґрунтів;
- підвищення прибутковості аграрного виробництва;
- зростання доходів сільськогосподарських товаровиробників;
- перехід до ресурсощадних технологій;
- використання інноваційних біологічних засобів боротьби зі шкідниками;
- розвиток землеустрою;
- рекультивация порушених земель;
- екологічнобезпечне використання земельних ресурсів;
- урахування регіональних особливостей аграрного виробництва;
- підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції;

- залучення інвестицій в аграрний сектор економіки;
- територіальна диференціація в системі раціонального землекористування;
- упровадження ресурсощадних та безпечних технологій;
- відповідальність місцевих органів влади за ухиляння від розв'язання екологічних проблем;
- безвідвальний обробіток ґрунту.

Загрози:

- антропогенний вплив на землекористування;
- переробка продукції без дотримання екологічних вимог;
- розширення площ під посівами гумусовитратних культур;
- нерегульованість виробничих процесів;
- відсутність програм використання земель та охорони ґрунтів;
- корупційні схеми у сфері земельних орендних відносин;
- застосування отрутохімікатів і мінеральних добрив;
- порушення сівозмін;
- зменшення вмісту гумусу в ґрунтах;
- забруднення ґрунтів пестицидами та хімікатами;
- відсутність законодавчого забезпечення екологізації сільськогосподарського землекористування;
- активізація деградаційних процесів у ґрунті;
- забруднення земель стічними водами й атмосферними викидами;
- недосконалість державного управління земельними ресурсами та землекористуванням;
- недосконалість інфраструктури ринку земель;
- незадовільне використання меліорованих земель.

Певна річ, будь-який власник землі чи землекористувач може доповнювати кожен з чотирьох частин списку характеристиками землекористування, що відображають конкретне середовище, у якому воно знаходиться.

Логіко-сміслову схему проведення SWOT-аналізу представлено на рис. 2.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Упровадження SWOT-аналізу в практику суб'єктів господарювання на землі, з одного боку, сприятиме усуненню слабких сторін землекористування з одночасним посиленням його сильних сторін, з іншого боку, повною мірою скористатися сприятливими можливостями, які можуть виникнути завдяки дії зовнішніх чинників, уникаючи загроз.

Розглядаючи сильні сторони як можливі напрями здійснення раціонального землекористування, а слабкі сторони як потенційні напрями діяльності з усунення їх, необхідно визначити пріоритетні напрями їхнього стратегічного розвитку.

Для успішного проведення SWOT-аналізу важливо розробити концепцію раціонального землекористування, яка повинна ґрунтуватися на об'єктивному баченні майбутнього.

Подальше визначення концепції має здійснюватися через розвиток сильних сторін SWOT-матриці, використання наявних можливостей та створення

нових сприятливих умов для розвитку землекористувань регіону, урахування слабких сторін, ліквідацію їх, нейтралізацію загроз, що можуть негативно вплинути на землекористування.

Тому є підстави стверджувати, що SWOT-аналіз справляє значний вплив на ухвалення стратегічних управлінських рішень, орієнтованих на формування конкурентоспроможного сільськогосподарського землекористування.

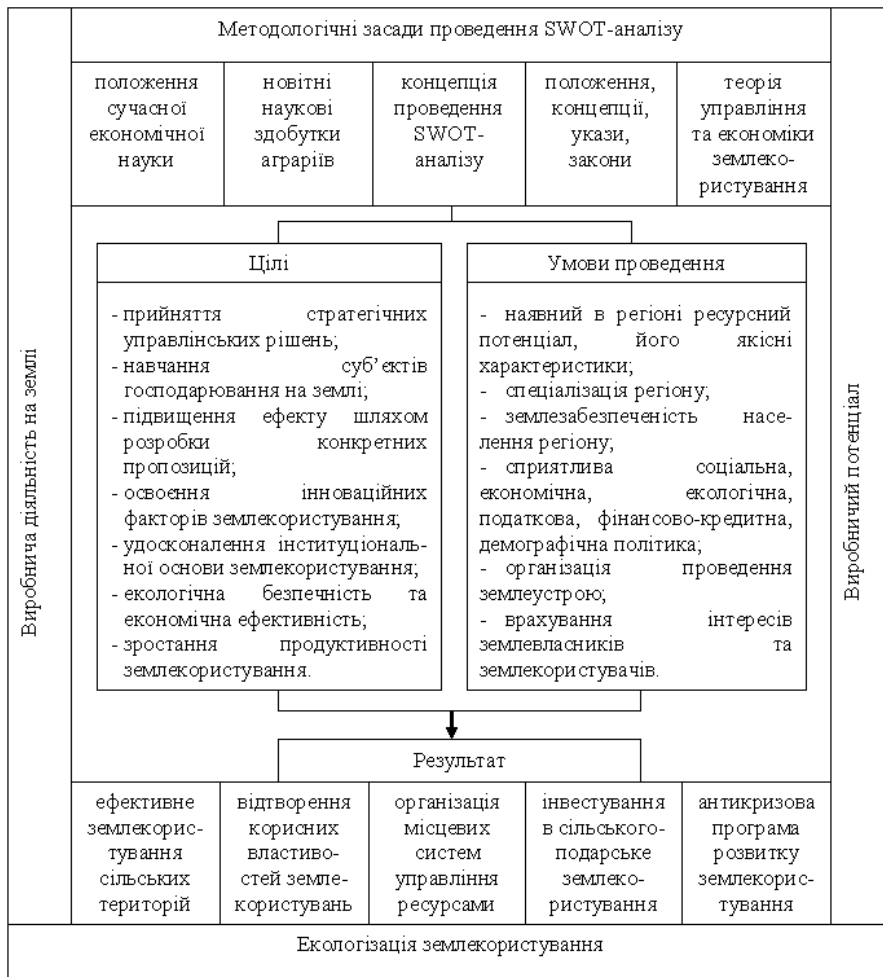

Рис. 2. Логіко-смыслова схема SWOT-аналізу раціонального сільськогосподарського землекористування

ЛІТЕРАТУРА

- Третяк А. М. Стан та шляхи розвитку земельних відносин і системи землекористування в аграрному комплексі України / А. М. Третяк // Землевпорядний вісник. – № 6. – 2008. – С. 4–12.
- Гуторов О. І. Напрями формування сталого сільськогосподарського землекористування в умовах трансформації земельних відносин / О. І. Гуторов // Економіка та управління АПК : збірник наукових праць. – Біла Церква, 2010. – Вип. 4(81). – С. 28–32.
- Мартин А. Г. Напрями удосконалення управління земельними ресурсами в сучасних умовах [Електронний ресурс] / А. Г. Мартин // Земельна спілка України. – Режим доступу : <http://www.zsu.org.ua>.
- Мозгова М. В. Розвиток земельного маркетингу у сільськогосподарському землекористуванні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / М. В. Мозгова. – Х., 2009. – 24 с.
- Балаж Н. Й. Регіональні особливості проблем екологізації сільськогосподарського землекористування (на прикладі Закарпатської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / Н. Й. Балаж. – Уж., 2009. – 19 с.
- Іббатулін Ш. Передумови формування стратегічної моделі управління земельними ресурсами в Україні / Ш. Іббатулін, О. Скаль // Журнал «Економіст». – № 11. – 2013. – С. 60–63.
- Горлачук В. В. Організаційно-економічні засади управління процесом раціоналізації використання земель в аграрній сфері : [монографія] [Електронний ресурс] / В. В. Горлачук, І. М. Семенчук, О. В. Лазарева. – Миколаїв : Ліон, 2014. – 214 с. – С. 165–176. – Режим доступу : http://e-catalog.mk.ua/cgi/base_moba/cgiirbis.
- Концепція державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 51. – Ст. 1760.

9. Лазарева О. В. Методологічні аспекти формування інноваційної моделі землекористування [Електронний ресурс] / О. В. Лазарева // Збалансоване природокористування. – 2014. – № 2. – С. 110–114. – Режим доступу : www.natures.org.ua.
10. Горлачук В. В. Теоретичні основи формування інноваційної моделі землекористування / В. В. Горлачук, О. В. Лазарева, О. М. Білоусов // Бізнес-навігатор. – № 1(27). – 2012. – С. 152–156.
11. Управління землекористуванням : [підручник] / В. В. Горлачук, О. М. Гаркуша, В. Г. В'юн, В. В. Мельниченко, І. М. Пещанська, Д. М. Мельниченко ; за ред. В. В. Горлачука. – Миколаїв : Вид-во «Гліон», 2006. – 376 с.
12. Лазарева О. В. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку ефективного землекористування. – Стратегії розвитку України в глобальній середі [текст] / О. В. Лазарева // Матеріали II міжнародної научно-практичної конференції, 7–9 листопада 2008 року, Том I. – Симферополь : ЦРОНИ, 2008. – С. 104–106.
13. Томпсон А. А. Стратегічний менеджмент: Мистецтво розробки та реалізації стратегії / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд. – М. : Банки і біржі, ЮНІТИ, 1998. – 576 с.
14. Томпсон А. А. Стратегічний менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии : [учебник для вузов] / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд ; [пер. с англ.] ; под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 238 с.

Лазарева Е. В.,

Черноморский государственный университет имени Петра Могилы, г. Николаев, Украина

Логико-смысловая модель рационального сельскохозяйственного землепользования

В статье представлены результаты исследования теоретико-методологических и практических аспектов разработки стратегической модели рационального землепользования с использованием метода SWOT-анализа. Представлена SWOT-матрица субъекта хозяйствования на земле и построена логико-смысловая схема SWOT-анализа рационального сельскохозяйственного землепользования. Проанализированы основные социально-экономические параметры, которые характеризуют развитие землепользования. Поставлены основные задания, которые должны быть учтены в концепции формирования земельной политики.

Ключевые слова: земельные ресурсы; субъекты хозяйствования на земле; сельскохозяйственное землепользование; SWOT-анализ; управление землепользованием; стратегия использования сильных сторон землепользования; стратегическое развитие.

Lazareva O. V.,

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine

Logical-semantic model of rational agricultural land use

The results of the theoretical, methodological and practical aspects of the strategic development research of rational land use model using the method of SWOT-analysis showed in the article. Submitted SWOT-matrix entity on the ground and constructed logical-semantic diagram SWOT-analysis sustainable agricultural land use. Basic socio-economic indexes that characterize the development and tenure are analysed. The basic tasks that must be taken into account in conception of forming of agrarian politics are stated.

Keywords: land resources; subject of agricultural on the land; agricultural land use; SWOT-analysis; land use management; strategy of using strength of land use; strategic development.

Рецензенти: *Кузьменко О. Б., д-р екон. наук, професор;*

Яремко Ю. І., д-р екон. наук, професор.